

FESTIVALUL MONDIAL AL TINERETULUI ȘI STUDENTILOR, BUCUREȘTI 1953. SCHIȚĂ DE ISTORIE SOCIALĂ*

Bogdan VÂRȘAN**

THE WORLD FESTIVAL OF YOUTH AND STUDENTS, BUCHAREST 1953. A SOCIAL HISTORY OUTLINE (Abstract)

The study aims to describe the everyday life of the citizens of Bucharest during the 4th World Festival of Youth and Students for Peace and Friendship, held in August 1953. The article focuses on the food shortages that the regime organized in order to obtain its main purpose: propaganda. Even with the Festival ongoing, and with the shops full, the problem persisted for the ordinary citizen since he wasn't allowed to buy many things. The study also tries to highlight the main strategies that people used to live outside the regime's rules. Whispering, theft acts, letters sent to the authorities, personal relations with the foreign participants there were all part of these strategies.

Keywords: authority; everyday life; festival; food; letters.

1. Metodă și surse

Teritoriul istoriei sociale rămâne un relativ minus în peisajul mai larg al cercetării istorice a regimului comunist din România. Astfel, principalele direcții în ceea ce privește analiza acestuia din urmă, pot fi încadrate în două paradigme majore. Este vorba, în primul rând, așa cum remarca și Bogdan Murgescu, de faptul că sintezele dedicate comunismului românesc evită analizele economice (la care le putem adăuga fără să greșim și pe cele sociale), și își concentrează atenția asupra aspectelor politice și ideologice¹. În al doilea rând, se poate identifica, la o simplă căutare în bazele de date ale unei biblioteci din România, o cantitate imensă de studii și volume care tratează îndeaproape fenomenul represiunii comuniste.

* Acest articol a beneficiat de suport financiar prin proiectul „Rute de excelență academică în cercetarea doctorală și post-doctorală – READ”, Contract nr. POSDRU/159/1.5/S/137926, proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.

** Student - doctorand, Școala Doctorală a Facultății de Istorie, Universitatea din București. E-mail: bogdan.varsan@yahoo.com

¹ Bogdan Murgescu, *România și Europa. Acumularea decalajelor economice (1500-2010)*, Iași, Editura Polirom, 2010, pp. 327-328.

Fără să fie o critică asupra unui anumit tip de a face istorie, cele două enunțuri au o valoare constatativă, putând fi probate fără prea mare dificultate. În plus, un tip de istorie nu îl exclude pe celălalt, dimpotrivă îl completează.

În ceea ce privește metodologia studierii comunismului în spațiul occidental, aceasta a suferit mai multe transformări în ultimii 50 de ani. Spațiul și obiectivul acestui studiu nu permit o etalare detaliată a acestor transformări², astfel că vom atrage atenția doar asupra principalei metode pe care am încercat să o utilizăm în cadrul acestui demers: *Alltagsgeschichte* sau istoria cotidianului, istoria vieții de zi cu zi³. Deși credem că metoda este pusă cu adevărat în valoare într-un context temporal mai lax, prin acest studiu am încercat surprinderea principalelor caracteristici ale vieții cotidiene a bucureștenilor într-o situație mai degrabă punctuală: Al IV-lea Festival Mondial al Tineretului și Studenților pentru Pace și Prietenie, desfășurat în luna august, 1953. Principalele surse utilizate pentru atingerea acestui obiectiv au fost atât unitățile arhivistice date în cercetare de către Arhivele Naționale Istorice Centrale (Fondurile CC al PCR, CC al UTM sau Președinția Consiliului de Miniștri), Arhivele C.N.S.A.S., presa perioadei respective (mai ales cotidianul „Viața Capitalei”) dar și documentele memorialistice. Se cuvine a fi menționat că principala problemă a istoriei sociale, atunci când prin aceasta se încearcă surprinderea realităților societății comuniste în oricare moment al existenței sale, prin prisma arhivelor, rămâne aceea a perspectivei de *sus în jos*. Cu alte cuvinte viața oamenilor mici poate fi surprinsă doar cu ajutorul instrumentarului folosit de către regim la acel moment. Chiar și așa însă problema suportă nuanțe. Merită făcute două observații. În primul rând, referitor la informațiile pe care le oferă studiul documentelor de arhivă. Este, de exemplu, cazul rapoartelor primite de către Securitate în care, dincolo de atitudini politice de care regimul este direct interesat pot fi surprinse detalii ale vieții de zi cu zi, dificultăți economice, probleme la locul de muncă, probleme legate de spațiul locativ, etc. În aceeași ordine de idei se regăsesc scrisorile trimise de populație către conducerea de partid și de stat care pot oferi, de asemenea, o perspectivă „la firul ierbii”.

² Pentru mai multe detalii vezi: Constantin Iordachi, Peter Apor, *Introduction. Studying Communist Dictatorships: From Comparative to Transnational History*, în „East Central Europe”, nr. 40, 2013, pp. 1-35.

³ La mijlocul anilor 1980, atunci când conceptul de *Alltagsgeschichte* era în plină expansiune, acesta a provocat o dezbateră aprinsă în mediul academic german. Figurile principale ale istoriografiei germane de la acea dată, au atacat însăși legitimitatea demersului istoriei *de zi cu zi* acuzându-i pe acei cercetători care doreau să se îndrepte spre această nouă metodă că nu fac altceva decât să trivializeze în acest fel crimele regimului nazist. Pentru detalii vezi : Stuart Paul Steege, Andrew Bergenson, Maureen Healy, Pamela Sweet, *The History of Everyday Life: A Second Chapter*, în „The Journal of Modern History”, Vol. 80, No. 2, Iunie 2008, pp. 358-378. Cea mai importantă contribuție în acest sens rămâne însă Alf Ludtke, *The History of Everyday Life. Reconstructing Historical Experiences and Ways of Life*, Princeton, Princeton University Press, 1995. Pe scurt, Ludtke pune în prim plan așa numita istorie *de jos în sus*, în centrul atenției sale situându-se viețile acelor care de cele mai multe ori sunt etichetați, sugestiv dar imprecis, drept oamenii mici. Tabloul acestora include atât viața la locul de muncă dar și în afara acestuia, spațiul locativ, vestimentație, nutriție, sentimente, etc.

2. Context istoric

Pentru că evenimentul la care ne referim este unul de (relativ) scurtă durată, plasarea acestuia într-un context mai larg devine obligatorie pentru a înțelege mecanismele sociale desfășurate în perioada în care Festivalul are loc propriu-zis.

La începutul anului 1952, ca urmare a directivelor venite de la Stalin, regimul de la București trece la punerea în aplicare a unei reforme monetare menită să fortifice atât din punct de vedere economic, cât și politic dominația Partidului Muncitoresc asupra populației. Concret, stabilizarea a însemnat predarea fostelor bancnote în schimbul unora noi, proces detaliat în rândurile următoare. Schimbul banilor în numerar s-a efectuat diferențiat, în condițiile în care sumele provenite din salarii, veniturile din colectări, achizițiile și alte câștiguri din muncă ale populației s-au plătit la un raport de 20 lei = 1 leu nou, fără limitarea sumelor preschimbate, așa cum s-a întâmplat în august 1947. Normele prevedeau următoarele valori: sumele în numerar până la 1.000 lei vechi erau preschimbate după principiul parității de 100 lei vechi = 1 leu nou; între 1.001 și 3.000 lei vechi se plăteau 200 lei vechi = 1 leu nou, iar sumele de peste 3.000 lei la o valoare de 400 lei vechi = 1 leu nou. Noile bilete de bancă ale RPR erau de 10, 25 și 100 de lei și monede divizionare de 1, 3, 5, 10 și 25 de bani⁴. Chiar dacă reforma a implicat și scăderea prețurilor unor produse cum ar fi pâinea, vinul, sarea, țesăturile ș.a., aceasta nu a acoperit prin compensare și pierderile rezultate în urma procesului de schimb stabilit⁵.

Pe tot parcursul anului 1952, dar cu ecouri încă puternice și în 1953, a fost creată o veritabilă rețea de zvonuri, în absența unei prese libere, care privea iminența unei noi stabilizări, care o să afecteze și mai mult populația. De pildă, Cornelia Kogălniceanu, contabilă la Direcția de Relații cu Străinătatea din cadrul Băncii de Stat, afirma că „prin bancă se vorbește că se face o nouă stabilizare. Regimul acesta e diabolic, nu te lasă o clipă liniștit”, în timp ce inginerul Ion Băluțel, de la Comitetul de Stat al Aprovizionării, se confesa unei surse a Securității: „Mie mi-a spus un prieten al meu care este pilot și face cursa de la București la Praga că și la noi în țară are să fie o stabilizare ca în Cehoslovacia, de aceea eu vreau să-mi cheltuiesc banii”⁶. Efectul psihologic pe care reforma l-a creat în societate a fost dublat de un rezultat economic concret. De aceea, din teama de a nu suferi de pe urma unei noi stabilizări, zvonul a provocat o afluență de cumpărători. Pentru că banii erau nesiguri, oamenii au înțeles că este mai bine ca aceștia să fie investiți în diferite obiecte, limitând astfel cât au putut de mult pierderile. Astfel, au putut fi constatate o serie de fenomene care au acționat în principiul dominoului: starea de spirit nefavorabilă regimului comunist, avalanșă de cumpărători, cozi la magazine, creșterea prețurilor, greutatea în aprovizionare, precum și scăderea dramatică a livrărilor de produse țărănești pe piețele urbane⁷.

⁴ Valentin Vasile, *Banii, zvonurile și politica. Reforma monetară din ianuarie 1952*, în „Terra Sebus. Acta Musei Sebesiensis”, nr. 5/ 2013, p. 528, accesat la http://www.cclbsebes.ro/docs/Sebus_5_2013/25_V.Vasile.pdf, la data de 22.09.2014.

⁵ *Ibidem*, p. 529.

⁶ *Ibidem*, p. 533.

⁷ *Ibidem*.

Starea de incertitudine din rândul populației a fost dublată și de efectul politic al problemelor cu care reforma monetară a fost confruntată. Evenimentul a fost considerat decisiv de către Gheorghe Gheorghiu Dej pentru a-i elimina din primul planul vieții politice pe aceia care îi puteau amenința poziția de lider absolut al Partidului. Momentul de apogeu atât din punct de vedere psihologic, cât și politic a fost atins la plenara din 26-27 mai 1952 în cadrul căruia „grupul Luca – Pauker – Georgescu” a fost desființat în bloc. Luca a fost acuzat de atitudine antipartinică și antistatală în pregătirea și punerea în aplicare a reformei monetare. La scurt timp după plenara din mai, a fost arestat, fiind exclus din partid în august 1953. Teohari Georgescu și Ana Pauker au fost acuzați de atitudine conciliatoare fiind făcuți vinovați de tolerarea și încurajarea deviației lui Luca, ceea ce a dus la excluderea lor din partid⁸. În toată această perioadă în care deciziile luate la vârf par a fi o degringoladă menită să provoace neînțelegere, confuzie, incertitudine și panică, în rândul oamenilor de rând se adaugă, în martie 1953, un eveniment de importanță majoră, moartea lui Stalin. Nesiguranța pare să devină cuvântul de ordine pentru cetățeanul de rând. Veniturile mici, magazinele tot mai goale, cozile interminabile, propaganda sufocantă, acuzele de deviaționism, dușmani ai poporului prezenți la tot pasul, indemnuri la vigilență, toate fac parte din cotidianul bucureșteanului de rând. Este evident că deși amintirea războiului era tot mai îndepărtată în anul 1953, societatea nu era încă una așezată. Lumea încă învăța să trăiască după regulile noii puteri și încă se pune la punct cu noul limbaj, cu noul stil de viață, cu noua identitate. Putem afirma așadar că Festivalul din august 1953, s-a așezat pe o societate angoasată, supusă unei tranziții care deși era susținută la un ritm accelerat nu părea să ofere o finalitate clară și, în niciun caz, apropiată în timp. Lumea caută să se ghideze după noile precepte utilizând instrumentarul vechi, încercând în permanență să găsească drumul optim de dialog cu noua putere.

Concret, în anul 1953, veniturile și cheltuielile cetățenilor români se prezentau după cum urmează: o familie de muncitori, în primele 11 luni ale anului 1953 înregistrase, în medie lunară, venituri de 759,42 de lei dintre care 631,25 proveneau din salarii, în timp ce cheltuielile atingeau suma de 752,46 și reprezentau (printre altele): alimente – 366,33 lei, îmbrăcăminte – 77,46 lei, încălțăminte – 23,59 lei, mobilă și menaj – 19,55 lei, medicamente 16, 53 lei, servicii și cheltuieli obligatorii – 115, 64 lei; chiria locuinței – 9,76 lei, servicii comunale (salubritate, apă curentă, lumină) – 6,55 lei, impozit pe salarii – 47,41 lei, ziare, cărți, rechizite – 4,93 lei. Consumul alimentar, exprimat în kilograme, pentru o familie de muncitori având veniturile și cheltuielile ante-menționate, se prezenta, în media lunară după cum urmează: pâine – 12,475 kg; făină – 1,578 kg; mălai – 2,143 kg; ulei vegetal – 0,499 kg, untură – 0,321 kg; carne de vacă – 0,596 kg; carne de porc – 0, 357 kg; mezeluri – 0,350 kg; zahăr – 0,948 kg; lapte – 4,919 kg; ouă – 4,37 (bucăți); fasole – 0,579 kg; cartofi – 5,153 kg; varză – 1,364 kg; ceapă – 1,181 kg⁹. Este

⁸ Vladimir Tismăneanu, *Stalinism pentru eternitate. O istorie politică a comunismului românesc*, Iași, Editura Polirom, 2005, pp. 167-168.

⁹ Arhivele Naționale Istorice Centrale, București (în continuare, ANIC), fond CC al PCR – secția Economică, dosar 58/1953, f. 3-6.

ușor sesizabil că cea mai mare parte din veniturile unei familii de muncitori mergeau către consumul de alimente și plata taxelor obligatorii. Fără să intrăm foarte mult în detalii constatăm doar că dieta unui muncitor era foarte bogată în carbohidrați și foarte săracă în proteine, acesta consumând în medie, aproximativ 1 kilogram de carne pe lună. Dacă la acestea adăugăm și slaba aprovizionare a magazinelor situația nu apare deloc fericită. Trebuie menționat însă că aprovizionarea populației se făcea într-o manieră raționalizată pe baza cartelelor, economia nefiind, la acel moment, îndeajuns de stabilă pentru a permite regimului liberalizarea comerțului. Renunțarea la sistemul de cartele a avut loc abia în cursul anului 1954 acesta fiind înlocuit treptat de un sistem bazat pe prețuri unice.

Dincolo de scopul evident propagandistic pe care Festivalul Mondial al Tineretului și Studenților trebuia să îl îndeplinească, acesta a reprezentat și o formă de supapă, prin care frustrările acumulate în cei 5 ani de schimbare radicală să poată refuza. Întâlnirea unei lumi care se construia sub semnul unei singure culori cu o paletă întregă i-a făcut pe oameni să o înțeleagă ca pe un soi de revizitare, fie ea și efemeră, a unei lumi vechi abandonate prin revoluție.

3. Postul Festivalului

Federația Mondială a Tineretului Democrat, este o organizație (pentru că ea există și azi), înființată în noiembrie 1945¹⁰. La momentul 1953 aceasta reunea tineri cu simpatii de stânga (nu neapărat comuniști) sub sloganul luptei pentru pace, plasată evident sub umbrela Uniunii Sovietice. Ultimul eveniment înaintea prăbușirii regimurilor comuniste din Europa Centrală și de Est, a avut loc în 1989 la Phenian. Până la festivalul din august 1953 de la București fuseseră organizate alte trei evenimente asemănătoare, toate în Europa de Est¹¹, cel din capitala României fiind însă, analizat prin prisma numărului de participanți, cel mai de amploare dintre ele.

Cu toate acestea, inițial, evenimentul din august 1953 de la București fusese programat a avea loc în capitala Poloniei, Varșovia. Uniunea Tineretului Comunist Polonez acceptase această invitație, revenind ulterior asupra deciziei motivând că „în situația actuală nu are posibilitatea să organizeze această acțiune”¹². În urma unor discuții cu reprezentanții Komsomol-ului¹³, Al. Moghioroș¹⁴, în Ședința Biroului

¹⁰ <http://www.wfdy.org/history>, accesat la 15 septembrie 2014.

¹¹ Primul avusese loc la Praga în 1947 sub sloganul „Tineri, uniți-vă! Înainte spre pace trainică”, având 17.000 de participanți. Al doilea festival s-a desfășurat la Budapesta sub sloganul: „Tineri, uniți-vă! Înainte spre pace trainică, democrație, independență națională și un viitor mai bun pentru toate popoarele”, cu 10.400 participanți din 82 de țări. În fine, al treilea, avusese loc la Berlin, reunise 26.000 de participanți și s-a desfășurat sub sloganul „Pentru pace și prietenie împotriva armelor nucleare” – vezi <http://www.wfdy.org/festivals/>.

¹² Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond CC ai PCR, Secția Cancelarie, Dosar 117/1952, f.4.

¹³ *Vsesoyuzny Leninsky Kommunistichesky Soyuz Molodyozhi*, organizația de tineret a Partidului Comunist al Uniunii Sovietice.

¹⁴ Alexandru Moghioroș (1911-1969), membru de partid din 1929. Membru al C.C. al P.C.R./P.M.R./P.C.R. (21 oct. 1945–dec. 1968); membru al Biroului Politic al C.C. al P.M.R. (23 febr. 1948–21 iul. 1965); membru al Comitetului Executiv al C.C. al P.C.R. (21 iul. 1965–dec. 1968); membru al Biroului Organizatoric al C.C. al P.M.R. (24 ian. 1950–19 apr. 1954); secretar al C.C. al

Politic al CC al PMR din 29 decembrie 1952, arată că „tovarășii (conducerea UTM, n.n.) au fost sfătuiți să roage partidul să aprobe să aibă loc atât festivalul cât și congresul în țara noastră”, iar Constantin Pârvulescu¹⁵ considera că aceasta reprezintă „o cinste deosebită și o datorie internațională”¹⁶. Prin datorie internațională se înțelege, evident, o datorie care trebuia îndeplinită pentru a câștiga simpatia centrului de la Moscova. Cu toate că sunt conștienți de starea în care se află populația și de efortul enorm la care trebuia supusă aceasta, conducerea partidului nu ezită să răspundă pozitiv propunerii venite din capitala URSS. Această decizie a fost luată pe de-o parte pentru a nu deteriora în vreun fel relația cu PCUS, organizarea acestui eveniment fiind evident un semn de încredere pe care îl primeau liderii de la București, iar pe de altă parte deoarece, așa cum arăta și Ofelia Manole¹⁷ în ședința B.P. al CC al PMR din 18 mai 1953 „Festivalul va fi un prilej de a arăta întregii lumi realizările uriașe obținute de regimul nostru de democrație populară”¹⁸. Constrângerile la care urmau să fie supuși oamenii, mai ales locuitorii din București, erau cu atât mai ample cu cât Festivalul urma a fi organizat într-un timp record de 6 luni, interval în care orașul trebuia să capete un aspect cât mai modern și îngrijit. Astfel, pentru a atinge obiectivele în timp util a fost demarată o amplă campanie de salubritate a capitalei, mai ales în zonele sale periferice care a cuprins imunizarea cetățenilor din zonele de risc împotriva unor patologii ușor transmisibile, igienizarea băilor și toaletelor publice și pregătirea unei cantități suficiente de medicamente pentru a trata eventualii contaminați.

Însă cea mai gravă problemă, așa cum am menționat, cu care se confrunta regimul de la București era chestiunea slabei aprovizionări a orașului. De pildă, în ședința Biroului Politic din 3 iunie 1953, Gheorghiu Dej atrăgea atenția că în timpul Festivalului „trebuie luate măsuri pentru aprovizionarea orașului mai ales cu alimente cum ar fi carne, unt, lapte, pâine. Alimentele, carnea să fie în permanență proaspete. Cele mai frumoase și mai proaspete fructe și zarzavaturi să fie aduse în cantități suficiente. Ministerul Comerțului Interior să ia măsuri pentru aprovizionarea magazinelor, restaurantelor, etc.”¹⁹. Aceasta ne spune nu numai ce trebuia făcut ci și ce nu fusese făcut până la acel moment. De altfel, lunile premergătoare celui de-al IV-lea Festival Mondial al Tineretului și Studenților au rămas în mentalul colectiv sub denumirea de Postul Festivalului, tocmai din cauza abstenței alimentare la care au fost supuși oamenii. O anecdotă privitoare la acea

P.M.R. (până la 19 apr. 1954); secretar al C.C. al P.C.R. (21 iul. 1965–dec. 1968). În timpul Festivalului a fost responsabil cu probleme organizatorice.

¹⁵ Constantin Pârvulescu (1895–1992), membru de partid din 1921. Membru al C.C. al P.M.R. (21 oct. 1945–25 iun. 1960); membru al Biroului Politic al C.C. al P.M.R. (27 mai 1952–25 iun. 1960); președintele Comisiei Controlului de Partid (28 dec. 1955–25 iun. 1960); membru (25 iun. 1960–23 nov. 1979) și președinte (25 iun. 1960–12 aug. 1969) al Comisiei Centrale de Revizie.

¹⁶ ANIC, fond CC al PCR – secția Cancelarie, dosar 117/1952, f.4.

¹⁷ Ofelia Manole, membru supleant al CC al PCR între februarie 1948 și iunie 1960. secretar al U.F.D.R. (de la 17 febr. 1948); secretar general la Ministerul Sănătății (de la 14 mai 1948); adjunct al Șefului Secției Propagandă și Agitație a C.C. al P.M.R. (26 mai 1949 – 20 febr. 1954).

¹⁸ ANIC, fond CC al PCR – secția Agitație și Propagandă, dosar 63/1953, f. 3.

¹⁹ ANIC, fond CC al PCR – secția Cancelarie, dosar 27/1953, f.1.

perioadă, spune că într-o zi, după îndelungi ezitări, Alexandru Bârlădeanu, ministrul Comerțului Exterior, i-a atras atenția lui Gheorghiu Dej că populația moare propriu-zis de foame. Fiind conștient de situația critică, pe de-o parte cu cinism, pe de altă parte probabil real iritat, Dej i-a răspuns, uitându-se pe geamul cabinetului său că nu vede pe nimeni murind²⁰.

Situația grea în care se regăsea populația este confirmată și într-un raport de conjunctură prezentat Consiliului de Miniștri. Din acesta reiese că deși în luna iulie au fost luate unele măsuri care au dus la o relativă ameliorare a situației totuși aceasta era departe de a fi rezolvată. Din raport reiese de pildă că „posibilitatea satisfacerii necesităților populației cu unele din principalele produse alimentare a fost dificilă deoarece stocurile existente în unități [...] prin aprovizionările curente nu au putut să ajungă la nivelul asigurării continuității procesului de circulație a mărfurilor în toată țara”²¹. Faptul că în luna iulie, pe măsură ce Festivalul se apropia, regimul căuta să detensioneze situația prin a îmbunătăți aprovizionarea magazinelor, reiese inclusiv din articolele care încep să apară în presă. Dacă până atunci referirile privitoare la chestiunea alimentară au fost aproape inexistente în presă, începând cu luna iulie situația se schimbă simțitor. Astfel, într-un articol al cotidianului „Viața Capitalei” din 6 iulie cititorii sunt anunțați că „se amenajează adevărate expoziții de mărfuri și alte cantități însemnate sunt puse la îndemână pentru a nu se pierde timpul și a nu se produce aglomerări”²². De altfel, începând din 6 iulie, în aproape fiecare număr al ziarului apar articole prin care sunt laudate eforturile pentru aprovizionarea piețelor dar și abundența alimentelor din acestea²³.

Chiar dacă dinamica lunii iulie cunoaște o îmbunătățire, aceasta nu este una semnificativă, situația perioadei precedente fiind pe alocuri dramatică. Acest lucru reiese mai ales din scrisorile primite de către redacția „Scânteii”, sau direct de către reprezentanții partidului sau ai statului, acesta reprezentând una dintre principalele modalități prin care cetățenii înțeleg să interacționeze cu puterea politică. Petiționarul este cetățeanul care se adresează autorității în speranța unei rezolvări favorabile a situației prezentate. La rândul său, autoritatea privește acest proces epistolar ca pe o formă de a demonstra populației natura democratică a regimului²⁴. În același timp, scrisorile destructurează clișeele propagandistice care invadează cotidianul cetățenilor. „Problemele deosebite” existente în scrisori indică reale clivaje între

²⁰ Dorin Liviu Bîțfoi, *Așa s-a născut omul nou. În România anilor 50*, București, Compania, 2012, p. 371.

²¹ ANIC, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar 694/1953.

²² *Tot mai multe legume și zarzavaturi în piețele Capitalei*, în „Viața Capitalei”, 6 iulie 1953, Anul IV, Nr. 1276, p. 2.

²³ De exemplu: *Tot mai multe legume și zarzavaturi pe piețele Capitalei*, în numărul din 11 iulie; *În piața Vitan cetățenii se aprovizionează cu legume și zarzavaturi care se găsesc din belșug*, în numărul din 13 iulie; *80.600 kg legume și zarzavaturi pentru aprovizionarea oamenilor muncii din Capitală*, în numărul din 21 iulie.

²⁴ Mara Mărginean, *Spațiu public, spațiu privat. Experiențe cotidiene în centrele siderurgice ale regiunii Hunedoara, 1945 – 1968*, în Luciana M. Jinga (coord.), *Viața cotidiană în comunism (1945-1989). Anuarul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc*, vol. VIII, Iași, Polirom, 2013, p. 59.

cetățeni și puterea populară. Contestarea și revolta îi privesc nu numai pe funcționarii de partid, ci și puterea în ansamblul său²⁵. Numărul scrisorilor este în continuă creștere comparativ cu anii precedenți, realitatea fiind confirmată și de raportul final al anului privind epistolele adresate puterii, numărul total ajungând la 104.085. Biroul de audiențe funcționase de asemenea la capacitate maximă și înregistrase peste 80.362 de cereri. Față de anul precedent se înregistrase o creștere cu aproximativ 64% a numărului de scrisori și cu 119% a celui de audiențe. Cititorii anonimi își îndreaptă criticile către elita partidului, acuzând criza de locuințe, nivelul scăzut de trai, lipsa produselor alimentare de primă necesitate dar și cozile interminabile pentru procurarea acestora²⁶. În această situație sunt și aceia care reacționează la penuria cauzată de organizarea Festivalului la București. Este și cazul unui cetățean care, însușindu-și limbajul lumii noi, semnalează că fiind spre fabrică, a auzit o lucrătoare spunându-i alteia că nu a găsit nimic la piață cu o seară în urmă, „nici măcar o jumătate de kg de mălai”. În continuare scrisoarea acestuia atinge nivelul unei reale revolte personale, petiționarul atrăgând atenția că „de câteva luni de zile magazinele sunt goale, că la măcelării și brutării se dau adevărate lupte” iar dacă partidul în care totuși el crede nu va găsi o soluție aceasta ar reprezenta „un atentat criminal la sănătatea și viața maselor largi populare”²⁷. În aceeași ordine de idei, un alt epistolar anonim scrie, plin de revoltă „spuneți că trăim în belșug și fericire, ne luați hrana, toată hrana, laptele, carnea, nu mâncăm din cauza mizeriei pe care o trăim acum; pe vremea boierilor erau măcelari cu carne ieftină, cel mai sărac om o putea cumpăra”. Un altul se întreabă „A fost vreodată în țara românească, chiar și sub cea mai teribilă secetă ca cineva să facă coadă la pâine? Unde este carnea? Unde este peștele? Unde sunt toate celelalte? Asta înseamnă bogăție?” iar altcineva folosind aceeași retorică, se întreabă dacă cei din conducere cunosc situația grea a oamenilor: „poate că nimeni nu v-a adus la cunoștință marea mizerie de chinuri și lipsuri la care este supus poporul român de câțiva ani de zile și în special foarte greu de 3-4 luni de zile. De două luni de zile magazinele în majoritatea lor sunt goale, vânzătorii stau și se uită unii la alții.”²⁸

Există și oameni care aleg să interacționeze deschis cu regimul, deși aceasta presupunea un risc real. Este cazul unui muncitor la atelierele Grivița din București, Gheorghe Olteanu care semnalează: „Concurența la viață devine din zi în zi mai aprigă, mai înverșunată, mai groaznică. Fiecare individ trebuie să muncească forțat până la exterminare numai pentru o bucată de pâine neagră (...)” spunând că dacă nimeni nu va reacționa există riscul să izbucnească „revoluția cea mai groaznică a foamei și mizeriei”²⁹. Este evident că politica de austeritate impusă de regim a împins limitele de suportabilitate ale populației oricum încercată de condițiile materiale precare în contextul general al primilor ani de guvernare ai noii

²⁵ Mioara Anton, Laurențiu Constantiniu (coord.), *Guvernanți și guvernați. Scrisori către putere 1945-1965*, Iași, Polirom, 2013, p. 68.

²⁶ *Ibidem*, pp. 70-72.

²⁷ ANIC, fond CC al PCR – secția Cămară, dosar 92/1953, f.2; Dorin Liviu Bitfoi, *op. cit.*, p. 372.

²⁸ *Ibidem*, f. 3.

²⁹ *Ibidem*, f. 17.

puteri. Situația grea din lunile premergătoare Festivalului este confirmată și de memorialistica vremii. În rubrica specială pe care o acordă Festivalului în paginile jurnalului său, Pericle Marinescu notează că „năpasta cea mai mare a fost Postul Festivalului” apărut din dorința guvernului de a se arăta „cât mai darnic față de festivaliști”³⁰. În realitate, pentru a-și putea atinge obiectivele propuse, organizarea propriu-zisă a Festivalului și mai ales spectacolul propagandistic, austeritatea absolută a fost singura soluție realistă pe care regimul o putea pune în practică dat fiind atât contextul economic în care se situa România, cât și intervalul cronologic limitat pe care îl avea la dispoziție.

Cu ocazia Festivalului au fost ridicate o serie de edificii importante, aproape toate existând și în zilele noastre. Stadionul Național (fost „23 August”), cu o capacitate de 80.000 de locuri, Parcul Național (fost „23 August”) în imediata vecinătate fiind compus dintr-un lac de agrement și un teatru în aer liber, Teatrul de Vară din cartierul Bucureștii noi (în actualul parc Bazilescu), Palatul Operei Naționale, toate au fost inaugurate odată cu „marele festival” din luna august, 1953 din București. Din perspectiva studiului de față, suntem interesați nu atât de construcțiile în sine, cât mai degrabă de modul în care acestea au fost realizate. Chiar dacă o estimare reală este aproape imposibil de făcut, volumul de muncă voluntară utilizat pentru realizarea lor a fost, având în vedere și durata relativ scurtă a șantierelor, unul enorm. De altfel, presa abundă în articole mobilizatoare la adresa populației pentru participarea acesteia la munca voluntară, aceasta fiind considerată o datorie cetățenească „este datoria noastră a tuturor cetățenilor care-și iubesc orașul să contribuim cu tot elanul nostru la realizarea acestor construcții”³¹. În plus, oamenii erau îndemnați să participe la înfrumusețarea orașelor prin înfrumusețarea propriilor străzi sau case. În vederea atingerii acestui obiectiv erau lansate mesaje mobilizatoare; de pildă lozinca „pentru cea mai frumoasă casă, pentru cea mai frumoasă stradă, se muncește cu hărnicie la repararea pavajelor la vopsirea caselor”³². Cu toate acestea, nu toată lumea era dornică să participe la campaniile de muncă voluntară lansate de autorități iar atitudinea pasivă era criticată imediat în presă. Din cauza „lipsei de preocupare și birocratismului” care s-au cuibărit în cadrul Comitetului Executiv al Sfatului Popular Raional Gheorghiu Dej, lucrările de înfrumusețare se desfășurau defectuos³³.

³⁰ Pericle Martinescu, *7 ani cât 70. Pagini de jurnal*, București, Vitruviu, 1997, p. 469.

³¹ *Apelul Sfatului Popular al Capitalei către cetățenii orașului București în legătură cu organizarea la București al celui de-al III-lea Congres Mondial al Tineretului și a celui de-al IV-lea Festival Mondial al Tineretului și Studenților pentru Pace și Prietenie*, în „Viața Capitalei”, 7 aprilie 1953, Anul IV, Nr. 1201, p.1. De altfel de la începutul lunii mai apare în „Viața Capitalei” o rubrică permanentă, *În București, orașul Festivalului*. Aproape fiecare articol face referire la munca voluntară lansând în permanență apeluri mobilizatoare. Cu titlu de exemplu: „Aproape 200.000 de cetățeni ai capitalei au muncit ieri voluntar pe șantierul Parcului de Cultură și Sport «23 august»” (cifra pare puțin verosimilă în condițiile în care în București, în 1953, erau înregistrați aproximativ 450.000 de muncitori); „Cetățenii au participat cu însuflețire la munca voluntară pe șantierele din capitală”; „Zi de muncă voluntară pe șantierele capitalei”.

³² ANIC, fond CC al UTC, dosar 12/1953, f.29.

³³ „În Raionul Gheorghiu-Dej trebuie intensificate lucrările de înfrumusețare a cartierelor”.

Efortul la care statul român se angaja era unul enorm. Erau așteptați în București, în perioada 2-16 august 1953, aproximativ 30.000 de delegați din străinătate și 30.000-40.000 din țară. Bugetul alocat Festivalului a fost de 217 milioane de lei cu mențiunea că acesta putea fi depășit până la 300 de milioane, această sumă necuprinzând și investițiile necesare construcțiilor³⁴, situație care îl făcea pe Miron Constantinescu să afirme că „să luăm fabrica Vulcan din București, o construiești încă o dată, nouă, cu totul modern în ea”³⁵. Finanțarea s-a făcut prin intermediul Băncii de Credit pentru Investiții, care a pus la dispoziție sumele necesare sub formă de avans³⁶. Doar în primele luni ale anului 1953, au fost fabricate 36 de tramvaie care să faciliteze deplasarea în București. Prin comparație pe tot parcursul anului 1954, nu a mai fost produs niciunul³⁷.

Dincolo de efortul financiar, a existat cel organizatoric propriu-zis care a presupus mobilizarea masivă a resurselor umane. A fost alocat un traducător pentru fiecare 20 de participanți, adică un total de aproximativ 1700 de persoane. Instrucțiunile tuturor celor care urmau să se ocupe de organizarea evenimentului a fost efectuat în trei etape. Prima, începând cu 29 aprilie 1953, a constat în instruirea membrilor de partid din capitală pentru o perioadă de 2 luni și jumătate. A doua, începând din data de 12 mai, a constat în instruirea membrilor de partid din provincie. În fine, a treia etapă, începând cu a doua jumătate a lunii iunie, se axa pe studenții din București, din țară și din Uniunea Sovietică³⁸. Evident, autoritățile nu doreau ca oricine să interacționeze cu delegații străini iar aceia care o fac, ca reprezentanți ai statului să fie atent selecționați, controlați și instruiți.

Zilnic au fost organizate evenimente sportive, programe de expoziții și muzee, concursuri culturale, concerte, coruri, balet, filme de lung și scurt metraj³⁹. Selecționarea tinerilor români care să participe la competiții a fost, de asemenea, o problemă de prim-plan. Verificarea a fost făcută doar la nivel individual, ținându-se cont de ocupația la momentul respectiv, „nu pe neamuri”⁴⁰.

4. Festivalul

Perioada desfășurării propriu-zise a Festivalului repune, sau mai degrabă păstrează în prim plan, problema alimentară pentru bucureșteanul de rând. Chiar dacă magazinele sunt acum mult mai bine aprovizionate aceasta nu înseamnă automat că toată lumea are acces la ele. Deși mărfurile erau disponibile, acestea nu erau accesibile decât vizitatorilor străini sau pur și simplu erau afișate ca în cadrul unei expoziții. În astfel de condiții, cunoașterea unei limbi străine putea fi un important atu în bătălia cu responsabilii de magazine care refuzau să vândă produse românilor.

³⁴ ANIC, fond CC al PCR – secția Cancelarie, dosar 28/1953, f. 10.

³⁵ Ioana Goșman, *În miez de noapte, Consiliul de Miniștri pregătește Festivalul Mondial al Tineretului („insolația este un lucru foarte serios”)*, <http://phantasma.lett.ubbcluj.ro/?p=2218&lang=en>, accesat la 02.03.2015.

³⁶ ANIC, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar 616/1953, f. 1.

³⁷ Dorin Liviu Bîțfoi, *op. cit.*, p. 381.

³⁸ ANIC, fond CC al PCR – secția Cancelarie, dosar 28/1953, f. 10.

³⁹ Dorin Liviu Bîțfoi, *op. cit.*, p. 383.

⁴⁰ ANIC, fond CC al PCR – secția Agitație și Propagandă, dosar 63/1953, f.11.

Jucând rolul unui delegat străin prezent la Festival, succesul în a face diferite achiziții era mult mai apropiat⁴¹. Situații similare sunt confirmate și de documentele de arhivă.

Având în vedere amploarea evenimentului dar și obiectivul regimului de a crea o imagine cât mai bună în ochii vizitatorilor străini, informatorii securității trebuiau să fie prezenți într-un număr cât mai mare. Motiv pentru care controlul trebuia exercitat însă discret, cu prudență, cu ajutorul ghizilor, translatorilor, personalului de serviciu selectat cu atenție și instruit cu grijă⁴². Astfel, un agent al Securității informa că „într-un magazin alimentar de pe Șoseaua Vitan, un grup de italieni au cerut pachete de zahăr și observând că la alți cetățeni români nu li se vindea acest articol, italienii au împărțit zahărul gratis la populație”⁴³. Temerile populației din acest punct de vedere erau proiectate și în viitorul apropiat, după ce Festivalul se va fi încheiat. Ivan Petcu și Georgescu Gheorghe, muncitori la atelierele CFR, considerau că va urma o perioadă de grea suferință pentru români pentru că „toate mărfurile au fost puse în consum în perioada Festivalului iar după nu se va mai găsi nimic pe piață”⁴⁴. De aceeași părere era și Stoian Constantin, contabil șef la Secțiunea Financiară a Sfatului Popular Raional „Nicolae Bălcescu”, care considera că „abundența de alimente de pe piețele Capitalei va dura numai până la plecarea delegaților”⁴⁵, la fel și Garabedian Hantin, salariat la Cooperativa „Veac Nou” care considera că după Festival va avea de îndurat lipsuri și mai mari decât acelea suferite înaintea evenimentului⁴⁶.

O altă activitate comună în timpul Festivalului a fost aceea a vizitelor în fabricile și uzinele din București. În total au fost efectuate 339 de vizite însumând un număr de 15.109 delegați din țări cum ar fi Italia, Franța, Anglia, Austria, Olanda, Finlanda, Danemarca, Norvegia, Germania, Elveția sau Belgia⁴⁷. Deși în rapoartele realizate pentru conducerea UTC reiese că asemenea vizite au avut un efect mai degrabă pozitiv asupra străinilor, sunt consemnate și vizite care nu au atins rezultatul propagandistic scontat de autorități. La fabrica de ciocolată „București” grupuri de delegați au fost neplăcut impresionați de lipsa igienei din secția de producție, mizeria fiind ușor vizibilă⁴⁸. Securitatea consemna și ea situații neplăcute întâlnite în cadrul acestor vizite. Astfel, cu ocazia vizitei la Uzinele „23 August”, „mulți muncitori printre care și numitul Nesthomer Friedrich, strungar la mecanică grea, au ieșit desculți înaintea delegaților” iar la vizita unei delegații suedeze la o Cooperativă de confecții „o muncitoare din cooperativa respectivă, anume Domnica, a strigat tare că ei nu-i ajunge salariul și nu mai are ce îmbrăca”⁴⁹.

⁴¹ Annie Bontoiu, *Timpul ce ni s-a dat. Memorii 1947-1959*, București, Humanitas, 2011, p. 429.

⁴² Brândușa Costache, *Festivalul mondial al tineretului democrat București, 1953*, în „Arhivele Totalitarismului”, nr. 24-25, 3-4, 1999, p. 117.

⁴³ Liviu Marius Bejenaru, *Manipulare și dirijare prin observarea stării de spirit a populației. Studiu de caz: Festivalul Mondial al Tineretului și Studenților de la București (2-14 august 1953)*, în „Caietele CNSAS”, Anul I, Nr.2, 2008, p. 255.

⁴⁴ Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, fond Documentar, dosar 7349, vol. 4, f.23.

⁴⁵ *Ibidem*, f.9.

⁴⁶ *Ibidem*, f. 36.

⁴⁷ ANIC, fond CC al UTC, dosar 18/1953, f. 76, 85.

⁴⁸ *Ibidem*, f. 140.

⁴⁹ Liviu Marius Bejenaru, *op. cit.*, p.255.

Chiar dacă autoritățile au făcut tot posibilul ca prezența delegaților străini la București să fie lipsită de orice incidente, pentru oamenii de rând necesitățile, și mai ales oportunitățile ivite, i-au făcut să acționeze fără menajamente, chiar dacă a fost vorba despre infracțiuni. Astfel un fenomen care apare pe străzile orașului în relația rezidenților cu vizitatorii este tâlhăria, practică sub cele mai diverse metode. Ionescu Tudor, salariat la Sfatul Popular al Capitalei arăta că în mai multe discuții pe care le-a avut cu delegați străini de diferite naționalități aceștia lăudau nivelul de trai din RPR însă „s-au speriat de numeroasele furturi și de imoralitatea femeilor românce care fără nici o jenă se agățau de ei și-i buzunăreau”⁵⁰. De asemenea, Baba Ana, salariată la Sfatul Popular al Raionului „Tudor Vladimirescu” relatează o întâmplare relativ similară în care în urma unei altercații între „patru pungași de buzunare” și patru delegați străini care stăteau la masă într-un local cu câteva femei românce, acestea din urmă „profitând de ocazia ivirii scandalului, au buzunărit pe delegații străini după care au dispărut”⁵¹. În aceeași categorie se încadrează și doi delegați finlandezi care au făcut baie în lacul Floreasca, ocazie cu care au rămas fără haine, acestea fiind furate de „țigani din cartier care se ascund în timpul nopții în parcul I.V. Stalin”⁵². Pentru alții, interacțiunile cu străinii prezenți în România se reduceau la activități mult mai pașnice. Astfel, Nistor Anghel arăta că Ciupac Ion, student, „în fiecare seară la 2 noaptea deranjează pe restul studenților, când vine și povestește colegilor că întreține legături sentimentale cu unele delegate franceze”⁵³.

Prezența la Festival a numeroși agenți ai Securității alături de controlul asupra populației exercitat brutal și discreționar avea drept scop de a introduce dacă nu convingerea că noua ordine este cea mai potrivită, măcar conformismul social, politic și moral care să nu primejduiască regimul comunist. În rapoartele Securității din timpul manifestărilor este consemnată această stare de spirit⁵⁴: Floarea Teodorescu, redactor la publicația „Săteanca”, arăta că a stat de vorbă cu mai mulți delegați dar că „nu caută să se plângă de situația de aici, acesta fiind un lucru periculos”⁵⁵. De asemenea Burdea Traian, funcționar la Sovrom-Construcții, era de părere că este periculos să stai de vorbă cu delegații, mai ales după ce un prieten de-al său fusese arestat fiindcă a stat de vorbă cu doi francezi⁵⁶.

Participarea la competițiile sportive, reprezenta pentru publicul spectator un bun prilej de a se destinde, dar și de a refuza o serie de frustrări acumulate în ultimii 5 ani de la instaurarea Republicii. Meciurile de box programate în cadrul Festivalului se desfășurau pe stadionul Giulești, seara, tribunele nefiind luminate. Iar pentru că arbitrii încercau să îi avantajeze pe sportivii din Uniunea Sovietică, publicul, la adăpostul întinericului oferit de tribună, își manifesta indignarea, nemulțumirea în

⁵⁰ Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, fond Documentar, dosar 7349, vol. 4, f. 37.

⁵¹ *Ibidem*, f. 40.

⁵² *Ibidem*, f. 60.

⁵³ *Ibidem*, f. 71.

⁵⁴ Liviu Marius Bejenaru, *op. cit.*, p. 256.

⁵⁵ Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, fond Documentar, dosar 7349, vol. 4, f. 23.

⁵⁶ *Ibidem*.

cel mai viu mod posibil, prin urlete, înjurături sau fluierături⁵⁷. Fără îndoială că reacția nu era nicidecum una „sportivă” ci una politică, oamenii având multe de împărțit cu „poporul sovietic eliberator”. Prezintă la aceste evenimente, Securitatea nu putea decât să consemneze același tip de atitudine: „În seara zilei de 8 august orele 21:00, pe stadionul Giulești a fost dată o reprezentație de box. La această manifestație s-a constatat că majoritatea publicului participant a aplaudat foarte mult când un boxer dintr-o țară capitalistă, învingea pe unul dintr-o democrație populară” sau aplauda foarte slab victoriile boxerilor din lagărul socialist⁵⁸.

5. Concluzii

Cotidianul societății românești în primii ani ai regimului comunist se situează la intersecția a două planuri majore: interacțiunea dintre orizontul de control exercitat al autorității și cel al libertății asumate a cetățenilor. Ceea ce se întâmplă în timpul Festivalului este doar o intensificare a unui stil de viață obișnuit al începutului de ani 1950. Credem că sintagme de genul „statul împotriva propriei societăți” trebuie nuanțate. Este adevărat că cel puțin în prima parte a existenței sale, regimul își propune obiective diferite față de cetățeanul de rând. În același timp însă, trebuie spus, unul dintre principalele obiective ale noii puteri a fost tocmai includerea societății în propria formă de înțelegere a mecanismului social. De altfel, este relativ dificil să ne raportăm la perioada în discuție ca la o epocă „normală”. Totul se schimba cu o rapiditate nemaiîntâlnită până atunci, oamenii erau „cuceriti” de o nouă practică discursivă pe care unii au adoptat-o cu rapiditate⁵⁹. Regimul se angajase într-o radicală transformare socială, economică, fără să țină cont de cele mai multe ori de costurile omenești pe care o astfel de politică le angaja, marginalizând pe cei care doreau să ia o pauză, să se odihnească din lupta revoluționară⁶⁰. Din această perspectivă putem accepta că a existat o reală ofensivă dată de către noua putere politică împotriva vechilor deprinderi.

Revenind la subiectul tratat în acest studiu, Festivalul Mondial al Tineretului din 1953, am putut observa cum principala formă de a interacționa cu limitele impuse de regim a fost cea a dialogului. Numărul mare de epistole primite de partid, guvern sau presă, indiferent de natura acestora, arată că indivizii și-au însușit calea dialogului ca fiind optimă pentru a coabita cu noua putere. Încercările de a ieși din cotidian s-au rezumat de asemenea la acțiuni izolate. Fie că vorbim despre șoaapte critice la adresa regimului, despre aplaudarea sportivilor din țările capitaliste, despre încercarea de a jefui delegații străini sau despre povești de dragoste, toate nu au reprezentat decât soluții individuale la practici de control colectiv.

⁵⁷ Pericle Martinescu, *op. cit.*, p. 473.

⁵⁸ Liviu Marius Bejenaru, *op. cit.*, p. 259.

⁵⁹ Merită menționată o situație descrisă de Pericle Martinescu în jurnalul său. Încercând să cumpere un album cu reproduceri ale operelor lui Goya în timpul Festivalului, vânzătoarea s-a grăbit să îi atragă atenția că „tovarășe, ăsta e cosmopolitism” – Pericle Martinescu, *op. cit.*, p. 471.

⁶⁰ Sheila Fitzpatrick, *Everyday stalinism: Ordinary Life in Extraordinary Times: Soviet Russia in the Late 1930s*, Oxford, Oxford University Press, 1999, p. 2.